

HAL
open science

Efectele inundațiilor din 1771 în orașul Arad

Eugen Ghita

► **To cite this version:**

Eugen Ghita. Efectele inundațiilor din 1771 în orașul Arad. "Studii de demografie istorică (secolele XVII - XXI)", Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), Editura Gutenberg, Arad, 2010, ISBN 978-606-8204-24-6, 2010, pp. 237-242. 10.1000/ISBN978-606-8204-24-6 . halshs-00584733

HAL Id: halshs-00584733

<https://shs.hal.science/halshs-00584733>

Submitted on 13 Apr 2011

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD*

EUGEN GHIȚĂ

Abstract

Among „the bad years” of the 18th century that affected the city of Arad, 14 of it were because of the floods, the most severe overflows taking place on July 1771. The devastations were considerable and due especially to the fact that the city wasn't protected and the bad weather lasted full days, the waters retracting only after about 7-8 days.

The authorities were interested in stocktaking the effects of the overflow and as a cause they organized charts in which were totalized the losses suffered by the inhabitants of the city in the summer of 1771. The data from these charts permit us to realize the immensity of the disaster: 252 completely destroyed houses, 9 dead, about 8500 florins losses due to the overflowed and devastated gardens, the inundation of the agrarian fields from the proximity of the city, 200 animals drowned, 88 hives destroyed by the waters etc.

Even though the authorities realized along the time works meant to regularize the flow of the river Mureș, and the urban policy thought about the danger of the floods, the city of Arad kept to be endangered by the river in the decades that followed until the waters overflowed again in: 1772, 1774, 1779, 1780, 1783, 1785, 1793 and 1799.

Keywords: demography, Arad county, floods, Transylvania, calamities

1. Calamitățile naturale în orașul Arad în secolul XVII

Redimensionarea Europei la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea a găsit, sau mai bine zis a plasat, cel puțin temporar, orașul Arad într-o zonă strategică la granița dintre două imperii aflate în plin conflict: imperiul habsburgic și imperiul otoman. Afirmația este doar un preambul pentru a pune în temă cititorul în legătură cu destinul unui oraș care, sub diverse aspecte, a intrat pe orbita modernizării în secolul al XVIII-lea.

* The paper „**Efectele inundațiilor din 1771 în orașul Arad**” was published in „*Studii de demografie istorică (secolele XVII – XXI)*”, Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), Editura Gutenberg, Arad, 2010, pp. 237-242, ISBN 978-606-8204-24-6

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD **The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad**

De la cei aproximativ 3000 de locuitori existenți la începutul secolului s-a ajuns la peste 9000 locuitori la sfârșitul secolului, iar această triplare a populației ne-ar putea face să credem că orașul a traversat de-a lungul întregului secol un parcurs demografic și nu numai, fără prea multe sincope.

Orașul a fost și înainte și după instaurarea stăpânirii habsburgice indisolubil legat de existența râului Mureș. Geneza orașului medieval a fost strâns legată de comerțul facilitat de prezența râului, de poziția strategică și de cadrul natural favorabil habitatului din această zonă. Privind în urmă putem spune că Mureșul a fost tot timpul o binecuvântare pentru oraș, dar uneori și un blestem pentru locuitorii săi, cel din urmă aspect fiind scos în evidență în cele ce urmează.

Calamitățile naturale, indiferent de natura lor, au adus dezastrul și moartea, au constituit o piedică în ceea ce ar fi însemnat o evoluție constant ascendentă pentru comunitățile umane de orice tip și de oriunde.

Ideea morții s-a instilat obsesiv în peisajul secolului al XVIII-lea odată cu ciuma, însă aceasta nu s-a manifestat singură, ci împreună cu alte năpăstuiiri aducătoare de suferință sau moarte precum: războaiele, cutremurele, fenomenele meteorologice extreme, incendiile, foametea, inundațiile etc. Toate acestea completau tabloul unei vieți aflate continuu sub spectrul morții, care cel puțin pentru locuitorii Aradului în secolul XVIII pare să fi fost o componentă obișnuită a spectacolului cotidian¹.

Cum s-ar fi dezvoltat orașul Arad, de exemplu, dacă în secolul XVIII nu ar fi existat repetatele epidemii de ciumă, iar calamitățile naturale nu ar fi fost atât de numeroase? Pornind de la premisa că o astfel de interogație, din perspectiva scrierii istoriei, nu are ce căuta în legătură cu faptele din trecut pentru simplul motiv că imaginația nu poate lua locul metodelor și tehnicilor istorice în reconstituirea evenimentelor, concluzia este că întrebarea de mai sus este un simplu exercițiu retoric.

În acest context nu ne rămâne decât să încercăm să cuantificăm efectele negative ale calamităților pe baza documentelor care ne stau la îndemână, pentru că dimensiunea negativă a acestor încercări ale trecutului ne poate ajuta să înțelegem și să apreciem la adevărată valoare eforturile făcute de cei dinaintea noastră în depășirea acelor momente.

A o lua mai mereu de la capăt pare să fi fost aproape o regulă pentru locuitorii Aradului în secolul XVIII. „Anii răi” din Secolul Luminilor, care au urmat perioadei dificile din a doua jumătate a secolului precedent, au afectat în mod repetat stabilitatea socială, evoluția demografică sau dezvoltarea economică a orașului. Am numărat pentru tot secolul XVIII mai bine de 50 de ani cu probleme, fie că ne referim la diverse conflicte în care Aradul a fost implicat direct sau doar indirect prin obligativitatea suportării unor cheltuieli

¹ Ștefan Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, București, 1990, p. 122.

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD
The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad

sau obligații în natură, fie la epidemiile de ciumă sau la diversele calamități naturale care au dus la distrugerea caselor, recoltelor, grădinilor².

Tabel 1. „Anii răi” din secolul al XVIII-lea în comitatul Arad

Tipul de calamitate	Anii în care au avut loc
Războaie/Conflicte	1703-1711; 1716-1718; 1735; 1736-1739; 1741-1748; 1756-1763
Ciuma	1708-1710; 1739-1741; 1788
Inundații	1738-1741, 1770, 1771, 1772, 1774, 1777, 1779, 1780, 1783, 1785, 1793, 1799
Secetă/Foamete	1717-1719
Invazii insecte	1748
Cutremure	1797
Fenomene meteo extreme	1769; 1771; 1774; 1780; 1784; 1785; 1792; 1798
Incendii	1708; 1718; 1779; 1780; 1783; 1788; 1789; 1792; 1794; 1797; 1800

Chiar dacă unele evenimente de acest tip au afectat doar în mică măsură orașul, simplul fapt că ele sunt menționate de contemporani ne face să ne gândim că distrugerile sau pagubele materiale provocate erau importante și ca atare demne de a fi consemnate.

2. Inundațiile din 1771 în orașul Arad

În cele ce urmează mi-am propus să prezint aspecte legate de distrugerile și pierderile provocate de cele mai mari inundații care au lovit orașul Arad în secolul XVIII, cele din anul 1771. Nu ieșirea Mureșului din albie a fost ceva deosebit, ci dimensiunea diluviului petrecut în vara aceluia an.

Structural orașul Arad în secolul XVIII se afla poziționat doar în dreapta Mureșului, în imediata vecinătate a malului râului, pe un perimetru relativ restrâns. Zona locuită de circa 1,5-2 km² se afla într-un patruleter imaginar ale cărui 2 din cele 4 laturi – latura de est și cea de sud – erau formate de Mureș. O cauză a frecvențelor inundațiilor din secolul XVIII, nu numai în cazul orașului Arad ci și a altor localități din zona de câmpie a fostului comitat, a fost suprafața mare de teren locuit limitrofă cursurilor de apă, râurile cu maluri joase, cursul sinuos cu multe meandre și diferența mică de nivel în zona de șes.

Așa cum am menționat, nu inundațiile în sine au constituit noutatea în anul 1771, ci amploarea fenomenului. Memoria colectivă a păstrat o serie de

² Pentru datele din tabel vezi: Otto Lakatos, *Arad Története*, Arad, 1881, vol. II, pp. 127-157; Gheorghe Ciuhandu, *România din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, pp. 121-122.

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD **The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad**

fragmente vizuale care s-au perpetuat în timp, astfel că anul 1771 a constituit un adevărat punct de reper la care s-au raportat prin comparație celelalte evenimente similare din anii care au urmat. Cel puțin pentru inundațiile secolului al XVIII-lea, cele din 1771 au avut parte de caracterizări în care nuanțele de superlativ erau totdeauna prezente.

Relatările contemporane ne zugrăvesc o imagine a groazei și neputinței în fața naturii. Oamenii s-au refugiat în număr mare pe acoperișurile caselor sau în poduri stând zile întregi fără hrană și fără apă. Apa din camere a depășit 70 cm, iar în pivnițe pluteau butoaiile cu varză și cele cu vin. Din imaginile contemporanilor nu au lipsit nici cele ale animalelor înecate care pluteau pe apă³.

Cunoscând acum efectele deversării Mureșului relatarea conform căreia „nici o casă sau familie nu era în siguranță”⁴, luată ad literam, pare exagerată, însă această exagerare nu face decât să demonstreze o dată în plus amploarea inundațiilor. În aceeași notă s-a spus că tot orașul era sub ape. Afirmatia poate fi luată ca atare și acceptată cu valoare de adevăr pornind de la premisa că, în trecut, ca și în prezent de altfel, spațiul locuit al Aradului nu cunoștea diferențe de nivel semnificative. Din acest punct de vedere este mai mult decât probabil ca apa să fi bălțit în toate părțile orașului. Nici biserica minoriților, care se afla într-o zonă mai protejată, nu a fost scutită de prezența apei în perimetrul său.

Peste imaginea groazei și a suferinței se suprapune cea a solidarității umane care a funcționat în condițiile dificile din anul 1771. De la nivelul cel mai mic și doar presupus al sprijinului reciproc acordat între vecinii aflați în suferință, la măsurile luate de autoritățile locale pentru a atenua efectele inundațiilor și a veni în sprijinul sinistraților, formele de întraajutorare au fost diverse și variate. Pâinea, ca aliment de bază, a fost distribuită celor aflați pe acoperișuri cu ajutorul bărcilor. Autoritățile au trimis ambarcațiuni care să îi recupereze pe cei care au stat deja trei zile fără hrană și fără apă. Solidaritatea a depășit granițele orașului deoarece există informații potrivit cărora din alte localități ale comitatului au sosit ajutoare în alimente în perioada cât Aradul s-a aflat sub ape⁵.

Din cronologia evenimentelor anului 1771 nu lipsesc nici relatările cu caracter mai deosebit care, din perspectiva istoricului de azi, nu reprezintă în niciun caz acțiuni călăuzite de rațiune ci mai degrabă sunt niște forme de manifestare emoțională în rândul celor care administrau orașul. Astfel de relatări vin să confirme încă o dată situația tensionată din acele zile când o întâmplare specială impunea măsuri de același tip. Din acest punct de vedere mi-a atras atenția o informație conform căreia un izraelit a prezentat o viziune apocaliptică în cazul în care o nouă inundație va mai veni în oraș,

³ Otto Lakatos, *op. cit.* p. 144.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD **The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad**

afirmând nici mai mult nici mai puțin că „orașul va pieri”⁶. Probabil că în alte împrejurări un episod de acest tip ar fi fost prea puțin luat în seamă, dar reacția autorităților la momentul respectiv a fost fermă, iar faptul că acest personaj a fost bătut și apoi închis este o măsură de înțeles pentru contextul dat. Este de intuit faptul că în condiții de criză nu o augmentare a acesteia, fie ea și verbală, reprezintă calea de a-ți face noi adepți. Nu doar profeția ca atare ci și etnia și confesiunea „profetului” de conjunctură vor fi contribuit în egală măsură la pedepsirea acestuia.

Am constatat de asemenea că aplecarea spre senzațional este o constantă a naturii umane care se manifestă chiar și în cele mai vitrege condiții, sau poate cu atât mai mult în astfel de situații. Printre știrile despre efectele distructive ale inundațiilor s-au strecurat și vești care au stâmit vâlvă printre oameni, cum ar fi episodul conform căruia într-un dulap dus de apă s-a găsit aur sau cel care relatează cum un magistrat local, dorind să evalueze situația, a fost salvat cu greu de la înec după ce barca i s-a răsturnat în apele învolburate. Cei cărora apele nu le-au diluat simțul umorului au ajuns să stabilească o asemănare de conjunctură între Arad și Veneția, menționând că arădenii, în acele vremuri, se vizitau cu barca în stil venețian⁷.

În ceea ce privește atitudinea autorităților am constatat preocupări în 3 direcții: ajutorarea imediată a sinistraților prin măsurile luate în timpul dezastrului; inventarierea pierderilor pentru a da o dimensiune materială dezastrului și pentru a avea un criteriu unitar pentru acordarea eventualelor compensații; preocupări pe termen mediu și lung care vizau măsuri de amenajare și hidroameliorare a cursului Mureșului.

Din fericire un tabel nominal cu inventarierea pierderilor din timpul inundațiilor s-a păstrat la DJAN Arad⁸ și în cele ce urmează voi prezenta câteva date desprinse din acest document.

O primă statistică importantă privește numărul caselor complet distruse. Casele din pământ bătut ridicate pe sol fără fundație s-au prăbușit sub propria greutate în condițiile în care apa a afectat structura de rezistență și așa destul de precară. În total au fost 252 de case distruse complet și nu e greu să ne imaginăm că acestea s-au aflat în zona cea mai afectată, adică în imediata apropiere a albiei Mureșului. În lipsa unor informații privind numărul total de case existente în Arad la 1771, necesar pentru a putea stabili dimensiunea dezastrului, ne sunt de folos informațiile potrivit cărora orașul avea în 1768 – 1055 de case⁹, iar în 1774 – 1100 de case¹⁰. Față de aceste cifre, care se referă la o perioadă de 3 ani înainte respectiv 3 ani după inundații, cele 252 de case complet distruse de ape reprezintă aproape

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ DJAN Arad, *Fond Primăria Municipiului Arad*, dosar 11/1771.

⁹ *Idem*, 4/1768.

¹⁰ Otto Lakatos, *op. cit.*, pp. 217-219.

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD **The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad**

¼ din numărul total al caselor existente la Arad în 1771. Problema locuințelor capătă o altă dimensiune dacă ne gândim și la faptul că au existat alte 319 case care au suferit distrugerii într-o proporție mai mare sau mai mică, pagubele fiind cuantificate în florini, în medie 15 florini¹¹ pentru fiecare casă. Dacă la cele 252 de case distruse adăugăm cele 319 care au fost la rândul lor afectate de inundații constatăm că peste 50% din casele existente în oraș au avut de suferit în 1771.

Cele mai multe grădini au fost distruse, culturile fiind compromise în proporție foarte mare datorită faptului că au stat sub apă atâtea zile. Pagubele au fost cuantificate în florini, 470 de locuitori însumând pierderi de 8469 florini, cu o medie de 18 florini de persoană.

Statistica făcută în 1771 consemnează apoi importante cantități de cereale luate de ape din gospodăriile oamenilor. În principal a fost vorba de grâu la care s-au adăugat cantități mai mici de orz și ovăz¹²:

Tabel 2. Pierderile de cereale în inundațiile din 1771

Nr. de persoane	Cereale	Măsuri de Pojon	Convertire în kg	Media pierderilor pentru o persoană
166	Grâu	2246	2246x50= 112.300	13,5MP sau 675 kg
34	Orz	391	391x37= 14.467	8,5MP sau 314,5 kg
3	Ovăz	122	122x30= 3.660	40,6MP sau 1.218 kg

De asemenea 128 de persoane au pierdut 577 măsuri de făină și 469 de oameni au pierdut 4021 măsuri de fân. Documentul consemnează apoi 28 de persoane care au pierdut în total 167 de animale mari – oi, capre, cai, boi – precum și 6 persoane cărora le-au fost luate de ape 88 de coșuri de albine. Pierderile mai mici din gospodăria au fost de asemenea inventariate. Ne putem gândi aici la animalele de curte și la distrugerii ale anexelor gospodărești. Suma totală a unor astfel de pierderi s-a ridicat la 3087 florini pentru 342 de persoane, deci o medie de 9 florini de persoană. O altă înregistrare distinctă se referă la cele 9 persoane dispărute sau înecate în timpul inundațiilor.

Concluzii

În concluzie 629 de familii, adică peste 3100 de persoane dintr-un total de aproximativ 6700¹³, au avut de suferit în mod direct la inundațiile

¹¹ Câteva prețuri existente în acea vreme ne ajută să evaluăm mai bine pierderile: un bou valora 14-16 florini, o oaie 1-1,5 fl., un porc 2-4 fl., o găină 2-4 creițari, un cal 20-25 fl., 1 centenar – 56 kg – miere 10 fl., 1 ferdelă – 20 litri – grâu 24-36 creițari, 1 ferdelă porumb 12-15 creițari. Cf. Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 123; Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, ediție îngrijită de Costin Feneșan și Volker Wollmann, Timișoara, 2000, pp. 86-87.

¹² Pentru convertirea în kg a cantităților exprimate în măsuri de Pojon vezi: Geza Kovach, *Sisteme medievale pentru măsurarea suprafețelor*, în *Ziridava IX*, 1978, p. 60.

EFECTELE INUNDAȚIILOR DIN 1771 ÎN ORAȘUL ARAD
The Consequences of the 1771 Floods in the City of Arad

din 1771. Prin durată, pagube și amploare aceste inundații au fost cele mai mari care s-au abătut asupra orașului în tot secolul al XVIII-lea.

Nu întâmplător după 1771 autoritățile au început să ia măsuri tot mai hotărâte pentru preîntâmpinarea unor evenimente similare în viitor. Iosif al II-lea însuși, în timpul vizitei sale în Arad, a făcut remarce vizavi de necesitatea punerii în aplicare a unor astfel de planuri într-un timp cât mai scurt, preocupat fiind de situația orașului, dar mai ales de situația noii cetăți a Aradului care se afla în plin proces de construcție.

Astfel s-au prevăzut sume și măsuri speciale pentru ridicarea și întărirea malurilor, pentru săparea unor canale deflectoare, pentru îndiguiri și pentru interzicerea ridicării de noi case în zonele cele mai expuse, însă cu toate acestea orașul nu a fost ferit de inundații în deceniile care au urmat.

¹³ În 1768 existau în Arad 1341 de familii Cf. DJAN Arad, *Fond Primăria Municipiului Arad*, dosar 4/1768.